

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України – Музичука Олександра Миколайовича – на дисертацію Бондаря Віталія Петровича на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Актуальність теми дисертації В. П. Бондаря на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» визначається сучасними умовами збройної агресії проти України, коли ефективність обороноздатності держави значною мірою залежить від узгоджених дій військових структур та громадянського суспільства. Волонтерські організації стали важливим елементом підтримки армії, проте їхня діяльність здійснюється в умовах численних правових суперечностей і прогалин, що створює ризики для належного функціонування як військових формувань, так і самих волонтерів.

Відсутність чітких правових механізмів взаємодії призводить до правової невизначеності, ускладнює організацію допомоги та відкриває можливості для зловживань. Це особливо небезпечно в умовах правового режиму воєнного стану, коли будь-які недоліки у правовому регулюванні можуть мати прямі наслідки для національної та воєнної безпеки. Безумовно, міжнародний досвід, зокрема доктрина цивільно-військового співробітництва НАТО, пропонує комплексні стандарти, які враховують ризики, інформаційну безпеку, координаційні механізми та стратегічні комунікації. Однак українська модель цивільно-військової взаємодії має власні унікальні риси, сформовані в умовах тривалого повномасштабного конфлікту, і потребує наукового осмислення для подальшої гармонізації з міжнародними практиками.

Соціальна значущість теми дисертаційного дослідження В. П. Бондаря полягає в тому, що волонтерські організації виконують не лише допоміжну функцію, а й стають важливим інститутом демократичного суспільства, який

забезпечує сталість відносин між громадянами та державою. Належне правове регулювання цивільно-військової взаємодії сприятиме підвищенню довіри до інститутів влади, зміцненню обороноздатності та забезпеченню реалізації демократичних цінностей у воєнний час.

Дисертацію підготовлено відповідно до розділу 5 Концепції Державної цільової соціальної програми з розвитку волонтерської діяльності на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 липня 2025 р. № 715-р, п.3.4.4 Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року, затвердженої наказом Міністерства оборони України 27 жовтня 2023 року № 637, завдання 5 Операційного плану заходів з реалізації у 2025-2026 роках Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 червня 2025 р. № 622-р, пп.26, 39 Стратегічної концепції НАТО – 2022, ухваленої главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року, розділу 3 Доктрини цивільно-військового співробітництва НАТО (NATO Standard AJP-3.19. Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation, 2025) та інших документів програмно-цільового та планового характеру. Робота виконувалася у межах планів науково-дослідних робіт Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (р/н 0101u002292, шифр «Правочин-2»). Цк також свідчить про важливість і своєчасність здійсненого автором дослідження.

У сукупності ці фактори слугують підтвердженням актуальності та важливості дисертаційного дослідження В. П. Бондаря.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Мета дисертаційного дослідження полягала в тому, щоб на основі аналізу теоретико-методологічного та нормативно-правового підґрунтя цивільно-військової взаємодії Збройних Сил України та волонтерських організацій виявити суперечності та прогалини, які гальмують ефективне здійснення

вказаної взаємодії, а також запропонувати низку заходів правового та організаційного характеру для її оптимізації. Вказана мета обумовила сформульовані автором та виконані у процесі роботи над дисертацією завдання, зокрема: розкриття взаємодії цивільного та військового компонентів як фактора консолідації демократичного суспільства; формулювання поняття та властивостей такої взаємодії; встановлення її мети, місії та принципів; з'ясування особливостей правового статусу суб'єктів; визначення правових засобів та напрямів взаємодії в умовах воєнного стану; характеристику зарубіжного досвіду та виявлення існуючих проблем з окресленням шляхів удосконалення правового забезпечення.

Обґрунтованості отриманих висновків та пропозицій сприяло плідне використання дисертантом методів наукового пізнання, серед яких ключове місце посідає діалектичний метод, що дозволив розглянути досліджувані явища в їх взаємозв'язку. Використання методів аналізу та синтезу сприяло визначенню структурних складових взаємодії та особливостей правового статусу її суб'єктів. Історико-правовий метод надав можливість простежити еволюцію проблем співпраці, а формально-юридичний та юридико-догматичний методи дозволили ґрунтовно проаналізувати зміст правового забезпечення та виокремити наявні суперечності. Компаративний метод став основою для дослідження програмних документів НАТО, а прогностичний метод та метод моделювання були ефективно застосовані при розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, також є наслідком влучного вибору автором нормативної бази дослідження, яке становлять Конституція України, закони України «Про національну безпеку», «Про Збройні Сили України», «Про оборону України», «Про волонтерську діяльність», «Про правовий режим воєнного стану» та документи Північноатлантичного Альянсу. Якісний аналіз джерельної бази, що включає праці провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців, показує, що вона досить репрезентативна та відображує

основні тенденції розвитку наукової думки, правотворчості та правозастосовної практики за темою дисертації. Науково-теоретичну основу склали розробки вчених у галузі конституційного, адміністративного, військового та інших галузей права.

Текст дисертації викладено логічно, послідовно та юридично грамотно. Дисертацію оформлено відповідно до встановлених МОН України вимог. Автором підготовлено роботу, яка має високий ступінь достовірності, її положення належним чином обґрунтовані, нормативна, емпірична, теоретико-методологічна та джерельна база використані відповідно до предмету та завдань дослідження і дозволили досягти поставленої у дисертації мети.

Наукова новизна дисертації. Дисертаційна робота Бондаря В.П. характеризується високим рівнем наукової новизни, оскільки є одним із перших комплексних монографічних досліджень правового забезпечення цивільно-військової взаємодії між ЗСУ та волонтерами в умовах сучасних викликів. Позитивно слід відзначити положення, в якому автором вперше на підставі аналізу концептуальних підходів запропоновано класифікацію сутності цивільно-військової взаємодії, що включає атрибутивний, процесуальний, синергетичний, комунікаційний, військово-правовий та інші підходи. Це дозволяє глибше зрозуміти природу досліджуваного явища.

Заслугує на особливу увагу характеристика місії взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями, яку сформульовано як забезпечення за допомогою взаємних зусиль високої обороноздатності військових формувань та безперешкодної реалізації демократичних цінностей громадянського суспільства, завдяки чому досягається сталість відносин на всіх рівнях функціонування держави. Мету вказаної взаємодії автором цілком логічно запропоновано розуміти як найшвидшу деокупацію окупованих держави-агресором російської федерації територій, зменшення бойових втрат військових формувань, зниження втрат серед цивільного населення від наслідків терористичних атак держави-

агресора та зменшення її спроможності вчиняти акти збройної агресії у майбутньому.

Заслуговує на схвальну оцінку позиція дисертанта, відповідно до якої правовий статус Збройних Сил України та волонтерських організацій як суб'єктів цивільно-військової взаємодії має велику кількість суперечностей та прогалин, основними з яких є: а) відсутність у Законі України «Про національну безпеку» правомочностей військових формувань здійснювати взаємодію з громадянським суспільством і його інститутами; б) прогалини у визначенні у Законі України «Про національну безпеку» ролі та місця благодійних та волонтерських організацій; в) наділення у Законі України «Про Збройні Сили України» правом здійснювати взаємодію з громадськістю Міністерства оборони України при відсутності такого права у Збройних Сил України; г) відсутність у Законі України «Про Збройні Сили України» прав та обов'язків суб'єктів цивільно-військового співробітництва; г) помилкове вживання у понятті цивільно-військового співробітництва у Законі України «Про оборону України» категорії координація, яка передбачає обов'язкову участь третього координуючого суб'єкта; д) неврахування у легальному визначенні поняття цивільно-військового співробітництва у Законі України «Про оборону України» таких важливих його напрямів, як репатріація тіл загиблих військових та цивільних, а також супровід членів сімей військовослужбовців як заходів, що здійснюються з метою поваги захисникам України і жертвам війни, а також з метою виконання державою своїх соціальних зобов'язань перед тими, хто захищає країну; е) відсутність законодавчого визначення поняття військової частини, що вимагає складних доктринальних тлумачень для доведення правових підстав військових частин бути отримувачами волонтерської допомоги, тощо.

Досить цікавими є положення роботи щодо специфіки української моделі взаємодії. Дисертант обґрунтовано стверджує, що українська модель цивільно-військової взаємодії має унікальні риси, відсутні у класичній моделі НАТО, оскільки вона сформована в умовах тривалого повномасштабного

збройного конфлікту високої інтенсивності, що робить її новітньою і більш адекватною сучасним війнам.

Доречними та змістовними є рекомендації щодо вдосконалення законів України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», «Про волонтерську діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про політичні партії в Україні» та інших правових актів.

У роботі містяться й інші положення, що відрізняються науковою новизною та практичною значущістю, і свідчать про наукову обґрунтованість, високий рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння дисертантом методологією наукової діяльності, а також про його особистий внесок у правову науку.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Висновки та пропозиції, що містяться у дослідженні, відображені у 10 наукових працях здобувача. Серед них три статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, а сім праць є тезами доповідей за результатами проведення науково-практичних конференцій та круглих столів, у тому числі міжнародних (м. Київ, м. Кривий Ріг, м. Одеса, м. Загреб, Республіка Хорватія) та всеукраїнських (м. Кропивницький, м. Львів). Опубліковані автором праці достатньо повно відображають зміст основних положень і висновків дослідження та свідчать про те, що з результатами дослідження мали змогу ознайомитися всі зацікавлені особи. Результати дисертації також отримали апробацію в освітньому процесі та правозастосовній діяльності, що підтверджується відповідними актами та довідками про впровадження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом з тим у роботі, поряд з позитивними аспектами, містяться й окремі недоліки, суперечливі або дискусійні положення, а саме:

1. Потребує уточнення, чи розглядає автор взаємодію між військовими та волонтерськими структурами як тимчасове явище, зумовлене умовами війни, чи як довгострокову модель розвитку сектора безпеки і оборони.

2. У підрозділі 2.2 автор детально характеризує ознаки правових засобів у досліджуваній сфері, але бракує доктринального пояснення їхньої природи. Чи є вони інструментами адміністративного права, чи міжгалузевими категоріями, що поєднують публічне та приватне право?

3. У контексті розвитку адміністративно-правового регулювання цивільно-військової взаємодії (підрозділ 3.3) було б доречно уточнити, чи вбачає дисертант необхідність розроблення і затвердження окремої державної стратегії у цій сфері.

4. Автор констатує наявність численних прогалин у законодавстві щодо волонтерської діяльності, проте аналіз судової практики з цього питання представлений обмежено. Більш широке використання судових рішень могло б підсилити авторську аргументацію.

5. Дослідження містить значну кількість пропозицій щодо внесення змін до законодавства, однак доцільно було б окремо систематизувати ці пропозиції у вигляді концептуальної моделі реформування правового забезпечення цивільно-військової взаємодії.

Наведені зауваження носять характер побажань і в цілому не впливають на позитивну оцінку здійсненої автором роботи.

Дисертаційна робота Бондаря Віталія Петровича на тему: «Правові засади цивільно-військової взаємодії між Збройними Силами України та волонтерськими організаціями» за своєю актуальністю, науковим рівнем, ступенем обґрунтованості наукових положень та висновків відповідає вимогам, що пред'являються до робіт такого рівня. За своїм змістом, методологією, предметом дослідження та джерельною базою дисертація відповідає спеціальності 081 «Право». Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі, відрізняються науковою новизною і мають важливе практичне й теоретичне значення для подальшого розвитку правової науки та для вдосконалення діяльності органів військового управління у сфері взаємодії з інститутами громадянського суспільства. Аналіз тексту дисертації свідчить про додержання автором вимог

авторського права та відсутність порушень принципів академічної доброчесності. Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені автором у наукових публікаціях, кількість і якість яких відповідає вимогам МОН України.

Висновок. Вказане вище дозволяє зробити висновок, що дисертаційна робота Бондаря В.П. за своєю актуальністю, ступенем новизни, постановкою та способом вирішення поставлених питань, правовим, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів, а також за практичним значенням повністю відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», а її автор, Бондар Віталій Петрович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

**Проректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України**

Олександр МУЗИЧУК

